

סיפורם של מקומות

4.6

מדריך למורה

רציונל

משימת המבחן מתמקדת בשלושה אתרים המייצגים את ההתיישבות בדרך להקמת מדינת ישראל ובשנותיה הראשונות:

- **ראשון לציון:** מייצגת את תקופת העלייה הראשונה והקמת המושבות הראשונות על ידי העולים.
- **מעברת גבים-דורות:** מייצגת את תקופת המעברות ב"עלייה הגדולה" לאחר הקמת מדינת ישראל.
- **עיירת הפיתוח שדרות:** מייצגת את הפתרון לתופעת המעברות ולעלייה הנמשכת למדינת ישראל.

משימת המבחן בוחנת את התלמידים בשלושה היבטים:

- א. הידע שנלמד בהקשר לתופעות דומות / זהות (בנושא העליות הנ"ל וצורות התיישבות) לגבי אתרים דומים בסביבתם הקרובה. ידע זה נבחן בפתיח לכל חלק במשימה.
- ב. היכולת של תלמידים להפיק ידע על אתר בלתי מוכר, באמצעות מגוון מקורות מידע (קטעי זיכרונות, תצלומים, מפות, קטעי מידע וידיעות מעיתון), המהווים תחליף לחקירת שטח של אתר.
- ג. התייחסות ערכית לחלוציות ולראשוניות בפועלם של האנשים שחיו באתרים המיוצגים הנ"ל, ולתרומתם להמשך המפעל הציוני. היבט זה נבחן בסוף כל אחד מחלקי המשימה.

משימת המבחן מעוגנת בעיקר בציר **משפחות ויישובים בראי תולדות ארץ ישראל**, מודולה ד:

סיפורי אתרים, מקומות, יישובים, מפעלים ואישים בדרך למדינת ישראל ובהקמתה.

סעיף 1: הסיפור שמאחורי האתר, המקום, היישוב, המפעל, האישים (עמ' 120-121)

סעיף 1.1 – בהקשר להקמת היישובים: התקופה, מי היו המייסדים/ המקימים/התושבים? מה היו המניעים להקמה? והיכן נמצא היישוב/האתר?

סעיף 1.2 – בהקשר לעלייה שמייצג המקום (ראשון לציון – העלייה הראשונה, מעברת גבים-דורות ושדרות – העלייה הגדולה), ובהקשר למניעים של העולים לעלות לארץ ישראל בעליות אלה

סעיף 1.3 – בהקשר לשלטון שהיה בארץ באותה תקופה

סעיף 1.5 – בהקשר לסיפורים המתייחסים לאורח החיים של המתיישבים בהיבטים שונים: כלכליים, חברתיים, ביטחוניים, ארגון חיי החברה והמוסדות, חינוך ותרבות, בעיות והתמודדות עמן, קשרים עם השלטונות (חלקי)

- סעיף 1.6 – בהקשר לראשוניות ולחלוציות שבאות לידי ביטוי בפועלם של מייסדי ראשון לציון ושל תושבי המעברות ועיירות הפיתוח (התייחסות כוללת ולא פרטנית)
- סעיף 1.7 (חלקי) – בהקשר למאפייני המקום בזיקה לתפיסת העולם של המתיישבים (ראשון לציון – מושבה חקלאית) או לתפיסה של מתכנני ההתיישבות במדינת ישראל (לגבי מעברות ועיירות הפיתוח)
- סעיף 1.9 – בהקשר לתרומה הייחודית של היישוב להתפתחותה של החברה בארץ ולרצף ההתיישבות בה
- סעיף 1.12 – בהקשר למספרם ולמיקומם של יישובים או אתרים דומים (כדוגמת אלה המיוצגים במשימת המבחן)

חומר רקע לשאלות המנחות הנ"ל ולהקשריהן נמצא בתכנית הלימודים – חומר רקע למורים, עמ' 230-231 בהקשר לעלייה הראשונה, ועמ' 236-237 – בהקשר ל"עלייה הגדולה", וכן המושגים בעמ' 238.

אינטגרציה חלקית קיימת עם הציר לחיות בסביבות משתנות ועם הציר אנחנו אזרחים במדינת ישראל.

הציר לחיות בסביבות משתנות

מודולה א (עמ' 73)

- סעיף 2.1 – בהקשר לתופעות שאפשר לזהות בסביבה מחוץ ליישוב (בחבל, באזור ובמרחב הכלל ארצי) ולמייחד אותן
  - סעיף 2.3 – בהקשר למיקומן של התופעות הנ"ל ולפריסתן במרחב (סוגיה זו מחייבת שימוש במפה)
  - סעיף 2.5-2.6 – בהקשר לקשרי גומלין בין תושבים ביישובים שונים (חלקי)
- מודולה ג (עמ' 83)**
- סעיף 3.5 – בהקשר לשינויים שחלו בתעסוקה

הציר אנחנו אזרחים במדינת ישראל

מודולה ה (עמ' 101)

- סעיף 2.1-2.3 (חלקי) – בהקשר לארגונים מוסדיים המנהלים את חיי החברה והתרבות

בנוסף, קיימת אינטגרציה חיצונית ברמת תיאום עם תכנית הלימודים בחינוך הלשוני תשס"ג בנושא: טקסט מידע, לימודי ואמצעים חזותיים (עמ' 24-27 בתכנית הלימודים הנ"ל).

מטרות משימת המבחן בהלימה למטרות תכנית הלימודים

המשימה נכתבה בזיקה למטרות הבאות מתכנית הלימודים :

- מטרה 6 - הערכת הראשוניות ופועלם של אישים בתחומים שונים
סעיפים 6.1 (חלקי), 6.3 (חלקי), 6.6
- מטרה 3 - אהבת הארץ ו"אכפתיות למתרחש" במדינה
סעיף 3.1 (חלקי)
- מטרה 1 - מדינת ישראל – מדינה יהודית ודמוקרטית
סעיף 1.3
- מטרה 2 - מכנה משותף לצד ייחודיות בחברה הרב-תרבותית במדינת ישראל
סעיף 2.7
- מטרה 10 - מיומנויות וכישורים
סעיפים 10.2 (חלקי), 10.4, 10.5 א, ד (חלקי)

מבנה משימת המבחן

במשימת המבחן 3 חלקים :

חלק א: המושבות הראשונות: ככה זה התחיל...

חלק ב: החיים במעברות בתקופת העלייה הגדולה: כך זה היה...

חלק ג: מהמעברה לעיירת הפיתוח: כך זה המשיך...

חלק א של משימת המבחן עומד בפני עצמו, ואילו חלקים ב ו-ג קשורים זה לזה.

חלק א: המושבות הראשונות: ככה זה התחיל...

חלק זה של משימת המבחן בוחן את הידע של התלמידים בנושא הקמת המושבות הראשונות בארץ ישראל על ידי אנשי העלייה הראשונה, מתוך התמקדות במושבה ראשון לציון. נקודת המוצא היא תצלומים ומפה שנושאה הוא תפרוסת המושבות באותה תקופה. על התלמידים לאתר במפה את מיקומן של מושבות אחדות ולגלות שליטה בשימוש במקרא מפה ובכיוונים מוחלטים ויחסיים. כמו כן עליהם להכליל את מאפייני התפרוסת של המושבות הראשונות על פי המפה הני"ל ולבחור מרשימה של היגדים את המשפטים המתאימים. בהמשך מתמקדות השאלות במושבה ראשון לציון. נקודת המוצא היא קטע מידע, המשלים את הנלמד בכיתה על כלל המושבות, ותצלום. התלמידים נשאלים על האידיאולוגיה של בני העלייה הראשונה ועל צרכי המייסדים בתחום המשפחתי ובתחום החברתי-תרבותי. כמו כן, עליהם לתאר במפורט את מראה הרחוב של ראשון לציון על פי התצלום ולהכליל מתצלומי המושבות (שבעמוד השער) את הקריטריונים שהנחו את מייסדי המושבות הללו בעת התכנון וההקמה. בהמשך נדרשים התלמידים להתאים בין תצלומי אתרים ראשונים במפת הרחובות של ראשון לציון לבין מיקומם במפה. כן עליהם לציין את תחום החיים שאליו קשור כל אתר. עליהם להתבסס על ידע שנלמד בכיתה ועל קטעי המידע מספרי זיכרונות של מייסדי המושבה (מצורפים בנפרד בדף האחרון של חלק זה).

בסוף חלק זה של משימת המבחן התלמידים נדרשים לחשיבה רפלקטיבית ולבחינת מידת ההלימה בין תחומי החיים שהוגדרו לבין הצרכים שציינו בתחילת משימת המבחן. לאחר שרכשו ידע על המושבה (אתר) ראשון לציון, נדרשים התלמידים לסכמו באמצעות כתיבת סיור מודרך לקבוצת תיירים בעיר, בהדגשת רעיון הראשוניות.

חלק ב: החיים במעברות בתקופת העלייה הגדולה: כך זה היה...

חלק זה של משימת המבחן בוחן את הידע של התלמידים בנושא "העלייה הגדולה" שלאחר קום המדינה ובתופעת המעברות שהוקמו באותה תקופה.

נקודת המוצא היא קטע מידע המשלים את הנלמד בכיתה על העלייה הגדולה. התלמידים נבחנו בהבנת המושג "העלייה הגדולה" ועליהם להסביר מדוע התאפשרה עלייה זו באותה תקופה ולא קודם לכן.

בהמשך, עם התפתחות הטקסט, מוצג קטע זיכרונות ממעברת גבים-דורות. על התלמידים לאתר פרטים לפי קטע זה ולפי ידע שרכשו בכיתה, ולקשר בין מאפייני המעברה המתוארת לבין התצלומים שבעמוד הפותח. לאחר מכן עליהם לקשר בין המושג "קושי" לסוגי קשיים המפורטים בטקסט ולסווגם לתחומים נתונים.

בהתפתחות נוספת של הטקסט מוצגות שתי ידיעות קצרות מעיתונות התקופה (אפריל 1949). על התלמידים להסביר ולנמק כיצד שתי הידיעות האלה מתקשרות לסיפור זיכרונות אישי, ולהביע את דעתם מדוע פורסמו בעיתונות. לאחר מכן מתפתח סיפור הזיכרונות, ועל התלמידים להציג היבטים של שביעות רצון / שמחה בחיי תושבי המעברות (ראייה רב-כיוונית).

לסיכום נבחנו התלמידים בהבנת המושג "תופעה". על בסיס ידע שנלמד והובנה עליהם להסביר מדוע הקמת המעברות בתקופת העלייה הגדולה היא תופעה.

חלק ג: מהמעברה לעירית הפיתוח: כך זה המשיך...

חלק זה של משימת המבחן בוחן את הידע של התלמידים בנושא "עיריות הפיתוח". נקודת המוצא היא תצלומים, קטעי מידע ומפה שכותרתה: "תפרוסת עיריות הפיתוח החדשות שהוקמו כיישובים חדשים בשנים 1950 עד 1957".

על התלמידים לאתר במפה עיריות פיתוח אחדות ולגלות שליטה במקרא מפה ובכיוונים מוחלטים ויחסיים. כמו כן עליהם לקשר: א. בין החלטת ממשלת ישראל בעניין הקמת עיריות הפיתוח לבין התפרוסת שלהן במפה; ב. בין החלטת הממשלה לבין התצלומים שבעמוד הפותח.

בהמשך מתמקדות השאלות בהקמת עיריות הפיתוח בנגב. נקודת המוצא היא טקסט מתפתח (שני קטעים) ועל התלמידים להסביר תחילה מדוע הוקמו בנגב עיריות פיתוח רבות, יחסית. עליהם לאתר במפה שלוש מהן ולהסביר את מהות קשרי הגומלין שהיו אמורים להתפתח ביניהן לבין היישובים החקלאיים שבסביבתן.

בהתפתחות נוספת של הטקסט מתמקדים בעירית הפיתוח שדרות. על התלמידים להסיק מסקנות מתוך הטקסט ולהשוות (על בסיס ידע קודם שנלמד, תצלום וידע שהובנה) את תנאי המגורים ביישוב הקבע שדרות לתנאי המגורים במעברות.

התפתחות נוספת של הטקסט מתמקדת בפרנסה של תושבי שדרות. על התלמידים לאתר תחילה את מקורות הפרנסה ולאחר מכן לקשר בין הרעיון הערכי המובע למסופר בטקסט.

לסיכום נושא התעסוקה על התלמידים להציג ידע בהבנת המושג "שינוי" ולבחון באמצעות ידיעה בעיתון את מהות השינוי שהתרחש בשדרות בתחום התעסוקה.

חלק זה של משימת המבחן מסתיים בשאלה הבוחנת את התייחסותם הערכית של התלמידים לתרומה של יושבי המעברות ושל עיריות הפיתוח לפיתוחה של מדינת ישראל.

באיזה חלק לבחור?

מבנה המשימה מאפשר בחירה בין חלק א לחלקים ב-ג הקשורים זה לזה. יחד עם זאת, מתוך ראיית אורך של תולדות היישוב ומתוך ראייה ערכית של הנושא, מומלץ לבחון את התלמידים בכל החלקים במועדים שונים, בהתאם להתקדמותם בלימוד הנושא בכיתה.

אבני היסוד המודגשות במשימת המבחן

היסטוריה:	אתרים ומקומות, צורות יישוב, אורח חיים, אירועים, תולדות, שינויים, עליות, ראשוניות, הבנה וכבוד כלפי הישגי החברה בעבר
גיאוגרפיה:	ארגון מרחבי, קשרי גומלין, תפוסת של תופעות במרחב והקשרים ביניהן, מיקום
סוציולוגיה:	צרכי חברה
כלכלה:	תעסוקה